

PISMA OCU

Dorđe Jakov

DORĐE JAKOV je rođen u Zagrebu, 1965. godine. U Beogradu živi od 1971. Do sada je objavio dve knjige proze. Posmatranje, Matica srpska, Novi Sad 1989. i Izvestan broj opisa, Svetoi, Novi Sad 1991. Bavi se prevodjenjem s engleskog jezika. Apsolvent je na Medicinskom fakultetu u Beogradu.

I

Poznati, tako dugo priželjkivani zvuk odjeknu potmulo u sobi na spratu. Dečak, koji je pognut sedeo za pisaćim stolom, odahnu s olakšanjem. A možda mu se to samo učinilo. U svakom slučaju, ostao je nem i kao da je nešto, nalik na oprugu, duboko u njemu, iznenada popustilo. Već treći put tog prepodneva isti zvuk, zvuk potmulog kotrljanja, narušio je savršenu tišinu dečakove sobe. Brojao je te zvuke. Brojao ih je svakog prepodneva sem subote i nedelje jer je tada kod kuće bila majka i on na njih nije morao da obraća pažnju. Svaki neparni donosio bi mu olakšanje; bio je to znak da su se vrata od garaže otvarala. Svaki parni, međutim, budio bi teskobu. Dečaku bi tada zastajao dah, a srce zakucalo brže. A sa svakim udahom rasla je strepnja. Brzo mu oduzimajući snagu, ona ju je, činilo mu se, upotrebljavala da navije oprugu, dečak je osećao, negde duboko u njegovoj utrobi. (Ruku ranoranioca koja navija zvono na satu uoči zore u kojoj će se on probuditi vodi ona nevidljiva i najpostojanija od svih vanjskih i unutarnjih sila, kojoj po neumoljivosti nema premeća. I dečak shvati da je bespomoćan.) On je sada, kao uostalom i uvek, pažljivo osluškivao. Potmulo kotrljanje metalnih točkica oglasilo se po treći put i to je dečaku donelo kratkotrajno olakšanje. Trenutak u kojem će nastupiti olakšanje nije zavisio od njega, ali on se s tim već odavno pomirio. Prepušten promenljivom toku, dečak je olakšanje doživljavao kao sreću. On nije imao vremena da bude tužan ili setan. Usamljenost je tumačio kao dar neke više sile. (Mislim da mu je u to vreme usamljenost postali ono delimično ispunjenje kojem će, u mučnoj želji da ga ono konačno sasvim prožme, u kasnijem životu slepo težiti.)

Dečak koji će jednoga dana svoj prvi bol, bol koji je poput nemoštog zapisa ostao urezan negde duboko na trošnoj plohi njegove duše, upisati u belinu papira urezujući ga sada tamo, jednom za svagda, mastiljavom mehanikom svoje pisane mašine, dečak u kojem je kljalo seme bola, taj dečak je sedeo u svojoj sobi na spratu i drhtao, kako kad, od nade i one čudno oslobađajuće lakoće u trenutku u kojem su se vrata od garaže otvarala, ili od mučne strepnje i bolnog pritiska u grudima onda kada su se ova ista vrata zatvarala. Iako bestelesan, dečak nije bio nepovrediv. Neopipljiv, da. Poput emancipije sopstvenog duha. I potvrđivao je staro pravilo: premda lako ranjiv i povrediv, ranjavan i nemilosrdno povredivan, naslućivao je da koren njegovog opstanka seže duboko u duh koji je, tada, bio on sâm.

Sedeo je i po ko zna koji put čitao jedno pismo. Ono je glasilo:

Kad usamljena osećanja unesu dah studeni na livade tvojih misli seti se, da li, kad nastupi zima, proleće može biti daleko iza nas? Pod najdubljim snegovima, tajna ruže je samo u tome što ona zna da moraš verovati u proleće! Baš kao što je i drvo sigurno da će ponovo olistati, ona zna da je njena praznina samo doba godine.

Planine pod mrazom sanjaju o toplim aprilskim bujicama. Kako li su samo kristalno bistre, moraš verovati u proleće! Moraš verovati u ljubav i da je ona na svom putu, baš kao što uspravna ruža čeka na poljubac maja. I tako u svetu snega, sa stvarima koje dolaze i odlaze, s onim što misliš da znaš, i u šta ne možeš biti siguran, moraš verovati u proleće i ljubav.

Pismo je bilo prepisano dečakovom rukom i namenjeno njegovom ocu; ocu, koji je sâm napisao ovo pismo, premda ga je, po svemu su-

deći, mislio je dečak, i on odnekud prepisao a potom potpisao, s namerom da ga, kao ljubavnu poruku, pošalje dečakovoj majci, davne 1951. godine, tačnije 27. februara 1951. godine, kako je pisalo u zaglavlju. Jednom prilikom dečak ga je pokazao svojoj majci i ona je rekla da takvo pismo nikada nije primila. Pismo koje je on sada držao u ruci, pismo prepisano njegovom rukom, bilo je, međutim, zaista poslato ocu. Dečak ga je jedne subotnje večeri ostavio na stolu u dnevnoj sobi, kako bi ga, ovog puta, pročitao njegov otac. Pismo je imalo jasnu i nedvosmisleno poruku. Ali ono je i po drugi put ostalo nepročitano. Naime, kada je otac ušao u sobu u kojoj se nalazilo dečakovo pismo, ostavljeno na stolu, dunula je promaja i ono je u veliko luku odletelo i palo u udaljeni kraj sobe. Otac ovo nije primetio. Kasnije, dečak je pismo uzeo i sakrio ga u fiokju svog radnog stola.

Bilo je to prvi put u životu ovog dečaka da je pokušao da premosti tamni jaz koji se neočekivano otvara podno nogu istraživača, ničiju zemlju, neispitano područje u kojem vrvi od pogibelji, provaliju koja preti da u svoju dubinu neosetno povuče onog koji je zastao na njevoj ivici. To mesto gde se prekidala nežna nit rečenice, taj britki rub je užasavajući strah od nas samih i zato se preko njega prelazi odvrćući pogled. To je neispunjeno mesto u tekstu čiji se sadržaj podrazumeva, a u životu svakog sina deo o kojem se nerado i s oklevanjem razgovara.

Ne znajući ništa o ovom činu, dečak je tada po prvi put zakoračio u tu tminu, osnažen strepnjom ali i lišen straha, zašao je u ovu tamu u kojoj su opipljivi predmeti samo oblici duševnog stanja, potpuno nesiguran u ishod svog poduhvata.

II

Otac se čutke kreće kroz sobe. Dečaku je dobro poznato da je njegov ćutanje zloslutni predznak. Slika oca u dečakovoj mašti uvek izaziva nespokojstvo. Otac je nem, a njegovo prisustvo mučno. Koraci su mu teški i dečaku se čini da se pod njima ugiba parket. Dečak sedi za stolom u dnevnoj sobi, doručkuje i, da bi muk koji poput oreola obavlja oca učinio podnošljivijim, glasno žvače. Uz to, s vremena na vreme lupi šoljom o ivicu tanjira. Njegov neuspeh je potpun. Usta mu se suše, zalogaje ne uspeva da proguta, od mleka mu je muka. Čekajući da dečak završi sa jelom, otac se zanima sitnicama. Briše sudove, otvara frižider, navija sat. (Dečak dobro oseća kako očevo nestrpljenje raste.) Ponekad se otac obrati dečaku nekom primedbom ili pitanjem. Tek ovlaš sluša odgovore, čuje samo ono na šta i sâm može da odgovori. Dečakovo nepoverenje prema ocu raslo je i uvećavalo se godinama, tako da je on do sada naučio da traži samo olakšanje od nepodnošljivog očevo prisustva: otac ima grube ruke i teške korake; oči su mu okrugle sa zenicama koje u njima poigravaju kao u ljudi koji su navikli da ih se bez pogovora sluša. Malo se ukrste i gnevno sjakne kada se naljuti. Dečak se ne plaši toliko očeve srdžbe koliko trenutka u kojem ona prelazi u jarost. Taj trenutak je nemoguće odrediti i ovo je razlog zbog kojeg dečak uzdrhti svaki put kada začuje očeve korake. Neizvesnost kojom otpočinje svako jutro stvar je sa kojom dečak živi od ponedeljka do petka. Već je dobro naučio da savladuje vreme kada mu je postalo jasno da neizvesnosti, kao ni strepnji koju ova sa sobom donosi, nikada neće uspeti da se odupre. Moguće je samo učiniti sve kako bi se ona, možda, izbegla i dečak zna da će jedino okončanje jutarnjeg obreda, obreda koji je svakog dana osim subote i nedelje istovetan, uputiti njega i oca u nastavak dana, svakog od njih svojim putem.

III

Dečak koji možda više i nisam ja, postaviće tada jedno pitanje na koje sâm neće moći da da odgovor; i, nešto kasnije, setiće se šta je jednog sunčanog, prolećnog jutra učinio, tražeći spas i kratkotrajno olakšanje, odlučivši se na korak zbog kojeg će, kako verujem, jednog dana morati da odgovori na mnoga druga pitanja što će ih sebi postaviti. Samo što to onda više neće biti dečak.

Pitanje je glasilo: Šta je strašnije i stoga nepodnošljivije, nepromenljiva istovetnost jutarnjih obreda, stopljenih u jedan jedini, ili trenuci u kojima očeva srdžba prerasta u jarost?

Ono što je dečak tog jutra pre mnogo, mnogo godina učinio može se ispričati u nekoliko rečenica.

Otac mu je tog dana za doručak po prvi put doneo kiflu. Kada se dečak probudio i spremio za doručak, na stolu je zatekao šolju mleka i kiflu namazanu buterom. Bilo je proleće i prvi topli sunčevi zraci dopirali su kroz kuhinjski prozor, prosecajući užegli vazduh, zagušljiv, kako je mislio, od višemesečne teskobe. Dečak sede za sto. Tek što je seo, otac mu predloži da izađu u dvorište i, dok on jede, zajedno se prošetaju. Dečak pristade.

Blaga svežina jutarnjeg povetarca godila je dečaku i on na trenutak zatvori oči. Otac počeo da govori o školi, drugovima, ocenama, planovima za budućnost. Šetali su opustelim dvorištem, idući ukorak jedan s drugim. Iznenada, dečak ugleda novoootvoreno gradilište i, u blizini, ogromnu hrpu cigala od kojih su mnoge bile uredno poslagane u visoke zidove. Smesta reče oca da bi voleo da ode i malo razgleda gradilište. Otac se složi. Dečak potrča i ubrzo nestade, zamakavši iza obližnjeg zida od cigala što su ih radnici u nekoliko preteklih dana tamo naslagali. Zatim se osvrte, i pošto ne ugleda oca, saže se kako bi pomakao jednu od cigli. Učinivši ovo, on brzo ubaci kiflu u udubljenje tako nastalo, i žurno vrati ciglu na mesto. Onda viknu kako bi otac znao da je sve u redu i reče da će se zadržati još malo. Posle nekoliko minuta dečak se pojavio s druge strane gradilišta, dotrča do oca i oni se polako uputiše kući. Otac ništa nije pitao. Međutim, osetivši iznenadno i tako dugo priželjkivano olakšanje, dečak radosnim glasom reče da mu je kifla prijala i upita oca da li bi, za sunčanih dana, uvek mogli ovako da se šetaju, umesto što sede jedan nasuprot drugom za kuhinjskim stolom. Otac odgovori potvrdno.

IV

Nakon što bi njegov sin završio sa doručkom, otac bi izlazio iz kuće. Malo kasnije, otvarao bi vrata od garaže; u njoj je on svakog prepodneva provodio nekoliko sati, radeći u svojoj improvizovanoj stolarskoj radionici. Kada je nakratko prekidao posao, izlazio bi, zatvarao vrata i peo se gore, u stan. Ponekad bi odlazio u grad ili na pijacu.

Ali, vreme za ručak ponovo bi spajalo dečaka i oca. Dečak bi pognut sedeo nad tanjirom, otac preko puta njega. Ritam dana još jednom bi suočio sina sa ocem.

Strah, iz ovoga proistekao, usaden u dečije snove, strah koji bi iščezavao ubrzo nakon buđenja, neko ili nešto pretvorilo je u strah usaden u stvarnost dečastva.

Neminovni susret iz kojeg se rada možda svaka priča dogodiće se još jednom, ali mnogo kasnije, u životu tada ne više dečaka. Biće to pokušaj da se nadvladaju strah i ništavilo koje iz njega proističe. Da se, rečju, osvetli tama i obelodani prošlost u kojoj počiva i sa kojom će se suočiti deo budućeg života svakog sina.